

Коломієць Юлія Юріївна

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент

МАЙБУТНЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОВАВА ІДЕОЛОГІЯ

У юридичній літературі існує думка, що поточний стан правопорядку диктує правознавцям необхідність прийняття простого рішення — відторгнення чинного кримінально-правового устрою і введення замість нього нового або оновленого уложення [1, с. 63]. Кризові явища, що відбуваються в усьому світі, свідчать про те, що в ХХІ столітті людство втомилося від постійних нововведень, воно хоче стабільності і порядку, забезпечити, які можна через осмислення чинного законодавства і переосмислення зроблених раніше помилок.

Суспільство потребує нової науково обґрунтованої, раціонально виваженої, оптимістичної кримінально-правової ідеології. Люди прагнуть бути щасливими, але оптимізм кримінально-правової ідеології не має перетворювати її на утопію. Деякі сучасні українські вчені роблять наукове припущення стосовно того, що можливо українське суспільство стане частиною такого світового співтовариства, в якому на перший план вийде регулювання кримінально-правових відносин [2, с. 17]. «Лише тоді, можна вести мову про удосконалення правового регулювання забезпечення безпеки людини, коли більша частина (а в ідеалі все) суспільства дотримується і виконує існуючі правила», — пише В. В. Шаблистий [3, с. 122].

Таке припущення є утопією: по-перше, якщо більша частина (а в ідеалі все) суспільства почне дотримуватися і виконувати існуючі правила, удосконалення правового регулювання стане не потрібним; по-друге, як тільки на перший план вийде регулювання кримінально-правових відносин, кримінальне право буде позбавлено сенсу свого існування, адже основною його функцією є охорона існуючих правовідносин; по-третє, ідеал, про який пише В. В. Шаблистий ніколи не стане реальністю.

Напочатку ХХ століття М. М. Гернет написав книгу «Злочин та покарання. Минуле, теперішнє і майбутнє кримінальне право», в якій описав мрії різних криміналістів про майбутнє кримінального права [4]. На той час ідея звернення кримінально-правових заборон в небуття була популярною. Злочинність повинна була відмерти, кримінальність особистості нейтралізована заходами соціального захисту. Кримінальне право ж розчинитися в заходах соціального контролю та заохочення [5, с. 163]. Ці ж самі ідеї

були покладені в основу радянського кримінального права, заснованого на марксистсько-ленінській ідеології.

Вважалося, що злочинність виникає в надрах експлуататорського суспільства і органічно притаманна тим суспільно-економічним формаціям, які ґрунтуються на приватній власності на засоби виробництва, експлуатації та соціальній нерівності людей, на ідеології користолюбства, наживи, наегоїзмі та людиноненавистності. В соціалістичному суспільстві, яке спершу розвивається не на власній основі, злочинність зберігається як спадщина досоціалістичного минулого [6, с. 309–310]. Тому знищення «дворянства та інтелігенції, було поставлено як офіційне державне завдання і стало справжнім «всеросійським забоем». «Товариші» Едуард у Харкові, Петерс – у Петербурзі і в Москві, Лацис – у Києві, Урицький та інші виконавці знищували сотнями і тисячами ні в чому не винних людей по всій країні» [7, с. 270]. Незважаючи на те, що дворянство як клас було знищено, за усі роки існування Радянського Союзу злочинність так і не вдалося викоренити.

Майже в той же період, що і М. М. Гернет, австрійський та німецький юрист, фахівець в галузі кримінального та міжнародного права, Франц фон Ліст, писав: «Злочин вічний, як смерть і хвороба, покарання ніколи не зникне, заходи попередження ніколи не переможуть злочинності, як найбільший розвиток гігієни ніколи не переможе смерті і хвороб» [8, с. 62]. Сучасник Ф. Ліста французький соціолог Е. Дюркгейм уважав злочинність нормальним, необхідним і навіть корисним явищем, без якого існування суспільства неможливе і позбутися якого нікому не вдавалося і не вдасться [9, с. 115]. Виникає питання, якщо злочинність є нормальним, необхідним і навіть корисним явищем, без якого існування суспільства неможливе і позбутися якого нікому не вдавалося і не вдасться, то якою має бути кримінально-правова ідеологія?

Деякі науковці звертають увагу на те, що нова радянська влада будувалася під гаслом «нових» людей. У дусі розірвання з традиціями минулого, створювалися «нові» ідеали, формувалися «нові» шляхи щодо досягнення «нової» мети. Скрізь було чути «нові» слова про необхідність викорінення залишків монархічного ладу і будівництва «нового» – комуністичного Раю [7, с. 270].

В. А. Сливенко, досліджуючи зміни уявлень ідеологів радянської влади про сутність злочинності після революційного перевороту 1917 р., дійшов висновку, що радянська нормативно-юридична практика мала досить хаотичний характер. Як результат – повна невідповідність правових і ментальних норм. Перехід до нової економічної політики було ознаменовано відмовою від характерних для воєнного часу «надзвичайних» і поверненням до традиційних форм життя. Це припускало відродження єдиної для

всіх громадян системи цінностей, до яких традиційно відносили гарантії особистої безпеки, громадського порядку та недоторканності майна. Наявність таких ціннісних категорій позасоціального характеру обумовила відродження й колишніх уявлень про правоохоронну діяльність, згідно з якими посягання на життя, здоров'я, власність будь-якого громадянина, незалежно від його соціальної приналежності, вважатимуть злочином. Особливої важливості дані принципи набули після завершення громадянської війни, коли населення вкрай виснажили постійні терор та насилля. З урахуванням викладеного В. А. Сливенко зазначає: «...радянська ментальність не могла бути сформована на порожньому місці. Багато в чому вона «зросла» з тих загальнолюдських оцінок злочинності, які поєднували християнські моральні постулати і православні традиції, трансформовані під впливом процесів модернізації та урбанізації» [10, с. 132–136].

Становлення сучасної кримінально-правової ідеології дуже нагадує становлення радянської ідеології.

Становлення радянської ідеології	Становлення сучасної кримінально-правової ідеології
Радянська наукова та суспільно-політична думка категорично відкидала спадкоємність і продовження радянської ідеї як ідеї Російської імперії (М. В. Сергєєв, З. П. Росьінська).	Сучасна наукова та суспільно-політична думка категорично відкидає марксистсько-ленінську спадкоємність і продовження правових ідей як ідей Радянського Союзу.
Нормативно-правових хаос.	Кримінально-правовий хаос.
Невідповідність правових і ментальних норм.	Невідповідність правових і ментальних норм.
Збільшення злочинності.	Збільшення злочинності.
Зростання страху громадян перед злочинністю.	Зростання страху громадян перед злочинністю.
Відродження єдиної для всіх громадян системи цінностей, до яких традиційно відносили гарантії особистої безпеки, громадського порядку та недоторканності майна.	Відродження єдиної для всіх громадян системи цінностей, до яких традиційно відносили гарантії особистої безпеки, громадського порядку та недоторканності майна.
Повернення до правових ідей Російської імперії, шляхом наповнення їх новим соціальним змістом.	Повернення до правових ідей попередніх поколінь українського народу, шляхом наповнення їх новим соціальним змістом.

Мабуть правий професор А. В. Наумов та професор В. О. Туляков, який приєднався до нього в тому, що: «Ніякого нового кримінального права не буде. Будеорганічний розвиток старого з його пристосуванням до нових (для кожного історичного періоду) реаліям» [5, с. 165]. Саме для пристосування кримінального права до нових реалій і потрібна кримінально-правова ідеологія.

Список використаної літератури:

1. Бочкарев С. А. Состояние уголовного права: «пороги» и «пороки» научноосмысления / С. А. Бочкарев // Российский журнал правовых исследований. — 2015. — № 1 (2). — С. 58–71.
2. Шаблистий В. В. Функціональне призначення кримінального права та кримінального законодавства: шляхи подолання дисгармонії / В. В. Шаблистий // Вісник Асоціації кримінального права України. — 2015. — № 1 (4). — С. 1-17.
3. Шаблистий В. В. Кримінально-правове забезпечення інформаційної та психологічної безпеки людини в світлі сучасних реалій / В. В. Шаблистий // Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. з нагоди відзначення 25-річчя навчально-наукового юридичного інституту. — Івано-Франківськ, 2017. — С. 120–122.
4. Гернетъ М. Н. Преступление и наказание. Прошлое, настоящее и будущее уголовного право / М. Н. Гернетъ. — СПб: Издательство «Сеятель», 1907. — 15 с.
5. Туляков В. А. Будущее уголовного права или уголовное право будущего / В. А. Туляков // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матер. міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.) Т. 2. — Одеса: Фенікс, 2012. — С. 163–165.
6. Юридичний словник / За ред. Б. М. Бабія, Ф. Г. Бурчака, В. М. Корещького, В. В. Цветкова. — Київ: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1983. — 871 с.
7. Сергеев М. В., Росінська З. П. Російська національна ідея радянського періоду: на матеріалах російських джерел / М. В. Сергеев, З. П. Росінський. Наука. Релігія. Суспільство. — 2008. — № 2. — С. 269–275.
8. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции / В. В. Лунеев. — М.: НОРМА, 1997. — 525 с.
9. Чеснокова В. Эмиль Дюркгейм. Общественное сознание. Социологический метод / В. Чеснокова. — М.: Изд-во ОГИ, 2009. — 327 с.
10. Сливенко В. А. Еволюція більшовицьких поглядів на злочинність та правоохоронну діяльність у 1920-х р.р./ В. А. Сливенко // Проблеми політичної історії України: зб. наук.пр. / редкол.: О. Б. Шляхов (відп. ред.) [та ін.]. — Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2015. — Вип. 10. — С. 131–136.